

Oponentský posudek diplomové práce.

Název: Ženská identita v československém tisku 1948–1960: Analýza časopisu Vlasta

Autor: por. Bc. Jan Javorský

Předkládaná diplomová práce o rozsahu 96 stran textu sestává z pěti hlavních kapitol, obsahuje poznámkový aparát a seznam použitých pramenů a literatury. Autor se zaměřil na dosud nepříliš probádanou oblast genderových výzkumů, a to na analýzu obrazů ženské identity v konkrétním časopisu a přesně vymezeném časovém rámci. Jeho cílem je mj. prokázat shodu, nebo naopak rozpor těchto obrazů s tradičními genderovými vztahy. Vzhledem ke zvolenému období komparuje situaci v Československu s poměry v Sovětském Rusku, resp. Sovětském svazu a snaží se posoudit, do jaké míry se implementace sovětského modelu uplatnila u nás. V souvislosti s tím nutně zařazuje kapitoly věnované širšímu historickému a společenskému kontextu a vývoji ženské otázky v obou zemích, tyto části jsou proporčně vyvážené v porovnání s vlastním předmětem výzkumu a dostatečně vybaveny odkazy na odbornou literaturu. Přestože se jedná především o zdařilou kompilaci, autor prokázal schopnost vytěžit z prostudované literatury zásadní informace, zpracovat je a vyvodit z nich podstatné závěry pro své téma.

V úvodu autor zřetelně představuje téma, cíl a metody, popisuje a zdůvodňuje strukturu a časové vymezení práce a hodnotí užívanou literaturu. Domnívám se, že bylo vhodně zúženo téma, text je jasně časově, místně i metodologicky ukotven a nezatížen nadbytečnými odbočkami. Práce začíná nezbytnou teoretickou kapitolou zachycující východiska sovětského modelu, přechází k situaci ve dvou výše zmíněných státech a v ryze konkrétní rovině poté pokračuje analýzou vybraného časopisu.

Druhá kapitola je věnována zevrubné charakteristice marxismu, jeho vnímání ženské role a zařazení do diskursu o pojetí ženskosti. Výstižně je definováno Engelsovo a Bebelovo pojetí ženy, představy o jejím osvobození ze závislosti, o úloze rodiny a manželství. Autor používá výstižný pojem „multiplikace“, nikoli redefinování genderových rolí ženy (později užívá rovněž častý termín dvojí zatížení), jak je vnímal marxismus. Uvádění teoretických principů do praxe v Sovětském Rusku a Sovětském svazu předchází stručné shrnutí poměrů v carském Rusku, kde se v druhé polovině 19. století zrodil liberální feminismus. Za poněkud sporné považuji tvrzení, že „ženy nebyly schopny formulovat své specifické požadavky“ (s. 21), neboť řada žen z ruského prostředí získávala už od 60. let 19. století zkušenosti na univerzitních studiích v zahraničí, zejména Švýcarsku, a jejich představa o právech žen, minimálně v oblasti vzdělání a zaměstnání, byla po návratu do vlasti poměrně jasně vyjádřována i chováním a životním stylem. Popis poměrů v Sovětském Rusku s ohledem na ženskou otázku pokládám ze velmi výstižný, nezatížený zbytečnými detaily, které přímo nesouvisí s tématem. Autor správně uvádí, že způsoby řešení ženské otázky byly jiné tzv. na papíře a v realitě (totéž koneckonců platí i pro české prostředí) a že byly úzce propojeny s vládnoucími poměry. Z toho také vyplývají klíčové body spjaté s ženskou otázkou, na které práce upozorňuje. Autor si všímá problematiky zaměstnanosti žen, která výrazně stoupala s potřebou pracovních sil v budovaném průmyslu, rozvrstvení ženských profesí, které z velké části trvale odpovídaly tradičním ženským povinnostem a úkolům v rodině a domácnosti. Toto hodnocení ovšem zdaleka neplatí jen pro meziválečný Sovětský svaz, stejně tak jako problém vhodně skloubit veřejnou a soukromou roli ženy.

Vývoji ženské otázky v českých zemích je věnována třetí kapitola, která přináší hutný souhrn hlavních změn v postavení ženy, ať už se týkaly společenského postavení, možností vzdělání, zaměstnanosti nebo legislativních opatření. Jako problematiku vidím otázku na pozici představitelky nebo pokračovatelky předválečného ženského hnutí po roce 1945. Meziválečná generace se po roce 1945 uplatnila v ženském hnutí minimálně, důvodem byla

nejen historická, ale i personální diskontinuita, navíc meziválečné ženské hnutí si nevytvořilo žádnou vlastní ideologii, dostačující zárukou práv žen byla osobnost prezidenta Masaryka a ústavnou zakotvená rovnost pohlaví. K tématu boje žen za volební právo a tvorbě nového občanského zákoníku by bylo vhodné citovat práci Dany Musilové *Z ženského pohledu* (České Budějovice 2007), která se touto tematikou detailně zabývá, podobně jako některé práce Jany Burešové.

Analýza časopisu *Vlasta* z hlediska obrazu ženy je velmi zdařilou částí diplomové práce. Autor v ní prokazuje schopnost nacházet trvalá témata, ale i zásadní zvraty v obrazu tzv. nové ženy. Původní triáda žádoucího obrazu ženy (matka, manželka, hospodyně) se proměnila na ideál pracovnice, uvědomělé občanky a matky – tato role jako jediná zůstávala neměnná a důležitá prakticky v každé sledované dekádě, jak je v textu opakovaně doloženo. Čtvrtá kapitola vychází z přehledného rozdělení na veřejné a soukromé obrazy ze života žen, dokládá jejich proměny v čase, četnost a prostřednictvím anket také čtenářskou recepci, byť limitovanou. Z předloženého výčtu jasně vyplývá, že trvalou součástí obrazu ženy byla role matky, která stále propojovala rovinou soukromou i veřejnou, mateřství bylo chápáno jako občanská povinnost ženy a do výchovy dětí také výrazně zasahoval stát (jesle, školky). Stejně tak zůstala v platnosti role ženy jako hospodyně. Výsledky analýzy tedy v zásadě odpovídají tezi o multiplikaci ženských rolí, neboť k těmto soukromým přibyly povinnosti pracovnice, aktivní občanky (především bojovnice za mír) a funkcionářky. Zajímavé jsou doklady o obrazu ženy v zaměstnání, které měly fungovat jako pozitivní a motivující, zároveň se nevyhýbaly ani problémům, s nimiž se ženy setkávaly; podstatně se také proměňovaly v čase – vzestup článků týkajících se pracujících žen je zjevný v 50. letech a souvisí mj. s kolektivizací.

Závěr diplomové práce postihuje podstatné aspekty a výsledky analýzy. Autor se už nevrací k teoretickým hodnocením, ta obsahují dílčí shrnutí jednotlivých kapitol a podkapitol, ale soustředí se výhradně na analýzu časopisu a proměny obrazu žen. Dokládá obecně platné přejímání sovětského modelu v našem prostředí, ale postihuje také zajímavé časové posuny tohoto následování (např. v otázce zaměstnání žen nebo zdůraznění mateřství). Na základě analýzy dobových textů a znalosti odborné literatury pak konstatuje, že lze potvrdit částečné proměny genderových stereotypů, ale také řadu přetrvávajících tradičních postojů (mj. spojitost ženských povolání s jejími tradičními rolími v rodině).

Práce je dobře proporčně rozdělena, svědčí o schopnosti práce s prameny i odbornou literaturou. Má vhodně stanovené metody, je logicky vystavěna od obecných a teoretických částí ke konkrétní analýze. Kladně lze hodnotit stylistickou stránku, z hlediska jazykového obsahuje občasné překlepy i pravopisné chyby.

Posuzovanou diplomovou práci doporučuji k obhajobě s hodnocením velmi dobře.

PhDr. Marie Bahenská, Ph.D., v.r.

V Praze 21. května 2015.